

materials lingüístics. I a «La paraula digital i els usos lingüístics escrits», Neus Nogué ressegueix algunes de les maneres d'escriure (errades incloses) generades pels nous mitjans tecnològics de què ens servim, tant en usos privats (com els SMS o els missatges de WhatsApp) com en usos públics (tant en l'àmbit dels usuaris com dels professionals de la llengua i de la premsa digital).

El volum es tanca amb dos útils índexs, que sempre són d'agrair: un de toponomàstic (amb una poc ortodoxa ordenació del llistat onomàstic per la inicial del nom de fonts en lloc de la del cognom) i un altre de conceptes.

La indiscutible utilitat filològica dels estudis d'aquest volum, cadascun en el seu àmbit, dependrà de tota la difusió que se'n pugui fer, de manera que professionals i estudiants dels respectius àmbits de recerca puguin arribar a tenir-ne coneixement. Aquest és un dels objectius de la present ressenya del llibre, que esperem que no sigui l'última que rebí.

Jordi MALÉ
Universitat de Lleida

PORTELL, Sebastià (ed.) (2018): *Amors sense casa. Poesia LGBTQ catalana*. Barcelona: Angle, 235 p.

Fa més de quaranta anys, Josep Maria Sala-Valldaura (1977) publicava una *Antologia de la poesia eròtica catalana del segle XX* que encara em sembla d'indubtable interès, tant pel projecte en si com per l'aportació final. El context és rellevant: un cop mort el dictador, el panorama editorial del nostre país començava a albirar unes llibertats que la censura del règim havia coartat, amb més o menys rigideses, durant dècades en l'ordre ideològic: l'univers eròtic havia estat una interdicció que al llarg dels setanta començava a recuperar part del territori vedat a les lletres i a les arts, tot incloent-hi el cinema. A hores d'ara, però, l'aposta de Sala-Valldaura no només actua com a metàfora d'aquell moment social i cultural, sinó que desenvolupa una doble mirada sobre la tradició literària de qui era, i és, poeta i investigador. Així, a la seva introducció subratllava els valors sociològics de la tria i reflexionava sobre els límits d'un concepte, com és l'erotisme, de vegades proper a l'amor i la pornografia. Un altre element que enriquia l'aposta era l'ordenament per «subtemes» i «actituds»; en lloc de l'ordre cronològic dels poemes, l'antòleg els encabia en vuit seccions plurals: eros i art, el desig, el goig, el cos, l'acte sexual, eros i crítica, eros oníric i eros i mort. Entre els autors, hi figuraven els grans noms de les estètiques modernistes, noucentistes i avantguardistes, tot passant pel realisme de postguerra fins als aleshores darrers noms, entre els quals destacava Francesc Parcerisas. Encertadament, hom llegeix en aquestes planes que «només aquells poetes que han trencat amb l'ortodòxia de llur societat hauran sabut deslliurar-se del tabú eròtic i sovintejar el tema» (Sala-Valldaura 1977: 16). Aquesta constatació reblava quan el compilador s'excusava per la presència d'una sola poetessa (Rosa Leveroni) dins una nota final (p. 46) i quan constatava la «normalització de la nostra moral "literària"» (p. 35) de la mà de dos poemaris que mostraven la irrupció de l'homoerotisme: el *Llibre de Daniel*, de Joan Ferraté, i *Desdesig*, de Narcís Comadira, ambdós editats l'any 1976.

Des de l'aparició d'aquest volum, han estat molt diverses les antologies que han intentat eixamplar la proposta de Sala-Valldaura amb una voluntat alhora joiosa i vindicativa, tot seguint o no explícitament el seu model. Recordem ara, a tall d'exemple, l'aposta d'*Eròtiques i despentinades. Un recorregut de cent anys per la poesia catalana amb veu de dona*, d'Encarna Sant-Celoni i Verger (2008), on aplegava «cent vint-i-nou poemes de seixanta-nou escriptores, un ventall que inclou autores de generacions ben disperses i que abasta, poc més poc menys, un segle» (Sant-Celoni i Verger 2008: 12). Amb raó, la poeta i crítica confirmava la invisibilitat de les escriptores en general i de les poetes en particular en el nostre sistema literari, especialment escandalosa quan hom pensava en erotismes. Cal indicar, però, que de forma fins a cert punt paral·lela al «model», *Eròtiques i despentinades* suggeria un diàleg entre les peces derivat no de la cronologia de llur redacció sinó de tres idees/elements molt suggestius que actua-

ven com motors d'intel·ligibilitat: «Ígnies», «Tèrries» i «Hídries». Moltes altres antologies, exclusivament consagrades a les nostres poetes, han vist la llum al llarg dels darrers temps, com a lògica conquesta d'una lluita social que beu a les aigües del feminisme de la segona onada; la preparada per Sant-Celoni i Verger resulta encara vital i engrescadora.

Hem hagut d'esperar fins a l'any 2018 per assistir al naixement de la primera antologia catalana «LGBTQ» —acrònim de lèsbica, gai, bisexual, trans i *queer*—, que és l'objecte d'aquesta recensió: *Amors sense casa*. Preparada pel novel·lista i dramaturg Sebastià Portell és, com les esmentades, una fita: temps hi haurà per rumiar els factors que propicien que hagi estat amb retard tan considerable, car l'Estat espanyol disposa de legislacions que afavoreixen els drets civils de les «minories sexuals» des de fa ja una bona colla d'anys (avançades en part pel Parlament de Catalunya) i hom disposa en castellà de volums ben diversos, on fins i tot han estat incorporats autors en llengua catalana, com seria el cas d'*Amores iguales*, antologia preparada pel poeta Luis Antonio de Villena (2002). Sembla evident, en qualsevol cas, fent-me ressò de la reflexió de Sala-Valldaura, que només aquells dels nostres poetes que han sabut trencar amb l'ortodòxia de llur societat s'han deslliurat del tabú eròtic. Seria el cas de Maria-Mercè Marçal, un dels poemes de la qual (pertanyent a *Desglaç*, de 1997) bateja el volum.

Portell no és poeta ni crític literari, de manera que la seva aposta és la d'un bon lector, no debades presenta el contingut com «un recorregut personal a la recerca dels desitjos i de les identitats sexuals i de gènere no normatius en la poesia catalana dels últims cents anys» (Portell 2018: 14-15). Aquesta constatació em sembla rellevant, ni que d'entrada sigui òbvia —car tot antòleg es mou amb paràmetres subjectius, malgrat que puguin revestir-se de l'autoritat acadèmica. Aquest «recorregut personal» seria el que propiciaria que els més de trenta autors i autores es vagin succeint per l'ordre cronològic del seu any de naixement, començant per Maria Antònia Salvà (1869-1958) i acabant per Guillem Galvada (1997-), sense cap més informació biobibliogràfica. La meitat d'ells han nascut després de 1975. De manera que podem deduir que l'aposta de Portell pretendria teixir més una genealogia de poetes que un diàleg entre versos, a la manera de Sala-Valldaura i de Sant-Celoni i Verger. No és sorprenent, car és el model més comú internacionalment en antologies fins a cert punt semblants en la seva concepció: veieu, així, *The Penguin Book of Homosexual Verse* de Stephen Coote (1983), o *Gay and Lesbian Poetry* de James J. Wilhelm (1995). Els diàlegs entre les peces, aleshores, han de ser lliurement concebuts pels lectors, tot tenint en compte que «són textos llegits [per Portell] com a entitats independents i amb la mínima implicació de la història de vida de cadascun dels seus autors» (p. 15).

De manera que sabem des de bon inici que els poemes triats no han estat creats necessàriament per autors que puguin ser inclosos dins de qualsevol de les categories que inclou l'acrònim del subtítol: és la lectura personal de Portell la que selecciona i interpreta. És una tria d'*autor* interessant si ens interessa l'autor, tot i que, paradoxalment, «d'acord amb la idea barthesiana de la mort de l'autor, hem centrat tota la nostra atenció en els textos» (p. 15). Pensem que Portell hauria pogut desenvolupar més al seu pròleg, massa breu (p. 11-18), alguns dels sentits de la seva tria, car finalment hi tracta molt dels autors i comenta ben poc la versificació o la retòrica, tan importants en poesia. Afirmar que «hi trobareu poemes que no superen la suggestió i la indefinició, però que apunten, ja sigui per qüestions formals o per una determinada inscripció semàntica o de contingut, a la pertinença a les escriptures dels desitjos no normatius» (p. 17) pot esdevenir pura indefinició, apta per suggerir què significa *queer* si bé no per il·luminar la forma dels versos. El contingut temàtic cobra importància en detriment de la reflexió sobre el continent poètic.

Portell aposta per la idea d'un «contracànon no excloent» (p. 13) o de l'acció de «fugir del cànon, la unitat i la uniformització» (p. 18). Els cànons, però, són tots excloents. Aquest volum n'és bona mostra, com qualsevol antologia. Una de les presències més singulars a *Amors sense casa* és la de David Vilaseca, reconegut investigador i narrador, de qui ens ofereix un sorprenent poema inèdit. Més enllà de celebrar aquesta petita joia, ens demanem si no hauria estat encertat endinsar-se igualment pels seus treballs de crítica literària, ja que va ser un dels primers docents universitaris de casa nostra que va reflexionar sobre les lletres catalanes amb les eines dels estudis de gènere i *queer*: penso justament, per exemple, en la seva aportació dins un volum molt interessant sobre ordre i subversió del cànon, on emprava abundo-

sament els treballs d'Eve Kosofsky Sedgwick: «Els nous mini-cànons i contra-cànons pluralitzats difícilment aconseguiran de desplaçar el cànon magistral de la seva posició empíricament central en pràctiques institucionals» (Vilaseca 1998: 271). Valorem ara quin és el (contra)cànon proposat.

Resulta molt elogiable, ni que sembli obvi en un volum com el present, el clar compromís d'incorporació de «textos» escrits per homes i dones de forma quasi paritària (60 % i 40 % aproximadament) i que es reflecteixi tota la pluralitat dels Països Catalans. Serà més il·lustratiu copiar els noms dels poetes, per ordre d'aparició, i indicar entre parèntesis el volum de peces escollides de cadascú: Maria Antònia Salvà (3), Llorenç Moyà (4), Joan Ferraté (2), Blai Bonet (6), Francesc Garriga Barata (8), Biel Mesquida (3), Josep Piera (2), Josepmiquel Servià (2), Josep Micó Conejero (2), Jaume Creus (4), Maria-Mercè Marçal (6), Salvador Jàfer (4), Nora Albert (2), Encarna Sant-Celoni (3), David Vilaseca (1), Consol Martínez Bella (1), Manuel Forcano (3), Sebastià Alzamora (2), Begoña Chorques (1), Sònia Moll Gamboa (2), Carles Rebassa (4), Bel Olid (4), Ian Bernúdez (2), Eduard Escoffet (1), Martí Sales (1), Mireia Calafell (4), Maria Antònia Massanet (1), Sílvia Bel Fransi (4), Glòria Julià Estelrich (4), Maria Cabrera (1), Pau Vadell i Vallbona (3), Adrià Targa (4), Maria Sevilla (1) i Guillem Gavaldà (2). Quantitativament, diríem que el cànon de la poesia LGBTQ catalana estaria encapçalat pel trio format per Francesc Garriga, Blai Bonet i Maria-Mercè Marçal, rere els quals, i no a tanta distància, vindrien Moyà, Creus, Jàfer, Rebassa, Olid, Calafell, Fransi, Julià i Targa. Qualitativament, però, en podem mantenir certs dubtes, ja que la rellevància historicoliterària dels poemaris de Joan Ferraté o Biel Mesquida queda enfosquida en una aproximació d'aquesta mena. Com també seria errònia per avaluar l'extensió i l'enorme influència de la poesia de Marçal sobre fornades de poetes des de finals de la dècada dels vuitanta. L'atzar vol que els poemes de Mesquida i de Marçal triats per Vicenç Altaïó i Josep Maria Sala-Valldaura a *Mig segle de poesia catalana* (2018) siguin presents a *Amors sense casa*: aquesta coincidència és la millor mostra de canonicitat LGBTQ. Són «Lluita de classes» (d'*El bell país on els homes desitgen els homes*) i «Solstici» (de *Terra de Mai*).

Es ben cert que Portell mostra una generosa mirada sobre el segle xx i que incorpora moltes veus d'autors menors de 40 anys. Un factor que caldria valorar atentament seria aquell vinculat a la constatació que molts dels poemaris dels autors més grans seleccionats van veure la llum a partir dels anys 80. Tot seguint aquest fil, hom diria que Portell emprava una lent identitària que, novament, beneficia més la construcció d'un cànon d'autors que de «textos». Un poema pot ser estudiat sense context; el context, tanmateix, el dota d'unes significacions que en una antologia com la present convindria percebre. Si hom vol desestabilitzar el cànon, d'altra banda, i si hom anomena referents com alguns dels citats al llarg del pròleg (Judith Butler, Jack Halberstam o Donna Haraway), el que li donaria fruits més saborosos seria aplicar una lent *queer* als versos, en primera instància. Si ho fes, descobriria dins l'*Antologia de la poesia eròtica catalana del segle xx* i d'*Eròtiques i despentinades* peces i retòriques d'un potencial inusitat per als seus objectius. Comptat i debatut, només resta felicitar Sebastià Portell i Angle Editorial per un projecte encertat i reivindicatiu. Tant de bo sigui «la primera pedra d'una investigació més profunda, necessària i urgent» (p. 18), com Portell apunta, de manera que tots els versos tinguin l'aixopluc que desitgin, amb casa o sense. Això sí, sense discriminacions legals ni discursos d'odi que emparin les intoleràncies.¹

Rafael M. MÉRIDA JIMÉNEZ
Universitat de Lleida

1. Aquest treball és part del projecte PID2019-106083GB-I00.

Bibliografia

- ALTAIÓ, Vicenç / SALA-VALLDAURA, Josep Maria (ed.) (2018): *Mig segle de poesia catalana. Del Maig del 68 al 2018*. Barcelona: Proa.
- COOTE, Stephen (ed.) (1983): *The Penguin Book of Homosexual Verse*. London: Penguin.
- SALA-VALLDAURA, Josep Maria (ed.) (1977): *Antologia de la poesia eròtica catalana del segle xx*. Barcelona: Proa.
- SANT-CELONI I VERGER, Encarna (ed.) (2008): *Eròtiques i despenitades. Un recorregut de cent anys per la poesia catalana amb veu de dona*. Tarragona: Arola.
- VILASECA, David (1998): «La literatura de dones i el cànon», dins PONT, Jaume / SALA-VALLDAURA, Josep Maria (ed.): *Cànon literari: ordre i subversió*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 265-274.
- VILLENA, Luis Antonio de (ed.) (2002): *Amores iguales. Antología de la poesía gay y lesbica*. Madrid: La Esfera de los Libros.
- WILHELM, James J. (ed.) (1995): *Gay and Lesbian Poetry. An Anthology from Sappho to Michelangelo*. New York: Garland.
- POZUELO YVANCOS, José María *et al.* (2019): *Pensamiento y crítica literaria en el siglo xx (castellano, catalán, euskera, gallego)*. Madrid: Cátedra, 770 p.

El volum recull quatre monografies sistemàtiques que, malgrat que assoleixen l'objectiu proposat —situar el pensament literari com a concreció del pensament cultural, les idees estètiques del qual són palesades en forma de crítica literària, i actualitzar l'estat de la qüestió metodològica i teòrica—, mostren diversitat de plantejaments i d'apreciació crítica. És per aquesta raó que oriento el comentari vers l'organització de cada capítol.

L'aportació més rellevant de les recerques és, tanmateix, l'orientació historiogràfica de l'enfocament general. És encara palès el dèficit de balanços de conjunt previs a l'elaboració de monografies de recerca. La historiografia és, tot just, el mode més adient per a especificar els condicionaments de context que acaben per establir un punt de vista determinat de la matèria objecte d'estudi. Amb aquesta finalitat els quatre capítols aporten informació organitzada en centres d'interès que modelen distints tipus de metodologies d'enfocament.

Existeixen quatre objectius generals de partença derivats de la lectura de les quatre aportacions: 1) definir l'estatus de la categoria «pensament literari» i, en aquest sentit, 2) contextualitzar-ne el sentit en el marc de disciplines afins: història del pensament i de la cultura. No en va, l'empremta intel·lectual de la historiografia —la història de la història— rau a situar el text en els jocs d'interdependència de matèries en contacte. És, doncs, un assoliment el fet de mostrar que el pensament literari és una forma de pensament cultural amb l'indestriable rerefons ideològic i polític. La «circumstància» esdevé un factor condicionant substancial a l'hora de situar línies culturals i estètiques que defineixen perfils de línies conceptuals i de treball a fi de confegir una panoràmica de conjunt.

Quant als altres dos objectius: 3) les quatre anàlisis plantegen aspectes comuns com els límits de l'autonomia literària i les relacions entre literatura i filosofia (a desenvolupar en futurs lliuraments) i literatura i compromís politicointel·lectual. En tractar-se d'un àmbit general —«pensament literari i crítica literària»—, un mapa conceptual que situés un sistema literari en el context d'un sistema cultural hauria esdevingut esclareidor.

I el darrer: 4) l'enfocament dels sistemes literaris ibèrics, com a sistemes *inter*-nacionals, constitueix una orientació metodològica que permet plantejar, alhora, exercicis de literatura comparada. Ara bé, aquest afany resta condicionat (si no determinat) per la finalitat de bastiment d'un sistema literari nacional espanyol que pren com a model el sistema literari castellà. Aquest fet previ resta definit amb claredat meridiana en la primera part del capítol, a càrrec de José María Pozuelo Yvancos i Mariángeles Rodríguez Alonso («Pensamiento y crítica literaria en castellano en el siglo xx»). En efecte, els dos primers